

Klank & kleur maken lezen leuk

door Annelike de Ronde
met foto's van Yvonne de Blaauw

Ploeteren, dat is het leren lezen op school voor veel dyslectische kinderen. Leuk is het al helemaal niet. Maar daar komt verandering in. De Stichting Taalhulp heeft nu een beproefde methode aangepast voor het basisonderwijs. Waardoor Jette, die lezen een ramp vond, nu tot de beste van de klas behoort.

Jette is hard aan het werk. Ze is woorden aan het 'blokken'. In hoog tempo pakt ze gekleurde blokjes met daarop letters of klanken uit een doos en legt die aan elkaar. Als ze een woord klaar heeft, loopt ze de blokjes nog even met haar vinger na en vervolgens spelt ze de letters. Meestal foutloos.

Jette (8) is dyslectisch en zit bij Taalhulp. In groep 4 bleef ze met lezen hangen bij avi-2/3 en extra oefening op school en thuis zetten weinig zoden aan de dijk. Op advies van de intern begeleider van haar school besloten haar ouders haar aan te

melden bij de Stichting Taalhulp. Na een wachtlijst en een uitgebreide test, kon zij in april beginnen. Zeven maanden later loopt ze met spelling voor op haar groep en leest ze, zij het op een lager tempo, boekjes op avi-7 niveau. Ze heeft dan twintig Taalhulplessen en heel wat huiswerkuren achter de rug. Jette is trots op zichzelf en begint lezen ook weer leuk te vinden. 'Iedereen is tegenwoordig maar meteen dyslectisch,' hoor je ouders vaak zeggen. 'In onze tijd wáren er helemaal geen dyslectici.' Maar waren ze er echt niet, of werden ze gewoon niet herkend? Als je vroeger achterbleef met lezen en spellen kreeg je al snel het stempel 'dom' opgeplakt. Na veel geploeter op school, kwam je er vaak pas veel later achter datje waarschijnlijk dyslectisch was. Gelukkig is er nu meer aandacht voor dyslexie. Er is veel onderzoek naar gedaan en het aantal behandelingsmogelijkheden is de laatste

jaren razendsnel gegroeid. Je bent ook echt niet 'zomaar' dyslectisch. De Stichting Dyslexie Nederland geeft een duidelijke definitie van het begrip en heeft een aantal criteria opgesteld voor het vaststellen van dyslexie (zie kader). Daaruit blijkt dat zeker niet alle kinderen die achterblijven met lezen en spellen ook altijd maar meteen dyslectisch zijn. Het College voor Zorgverzekeringen (CVZ) concludeert op basis van een onderzoek onder bijna tweeduizend basisscholen in Nederland dat ongeveer 36.000 kinderen in groep 3 tot en met 8 van het basisonderwijs dyslectisch zijn, wat neerkomt op 3,6 procent van het totale aantal kinderen. Jaarlijks komen daar 7200 nieuwe gevallen bij. Maar wat is dyslexie dan eigenlijk? Volgens de Stichting Dyslexie Nederland is dyslexie een stoornis waardoor kinderen een hardnekkig probleem hebben met lezen en spellen. Zij doen het niet automatisch, maar moeten er steeds bij blijven nadenken. En dan nog maken ze vaak veel fouten. Andere kinderen leren zonder veel moeite lezen. Al snel kunnen zij letters herkennen en koppelen aan klanken. Daarna kunnen ze woorden in één keer lezen en langzaam maar zeker wordt lezen een automatisme. Ze kunnen zich helemaal richten op de inhoud van wat ze lezen. Bij dyslectische kinderen verloopt dit proces heel wat moeizamer en vaak bereiken zij nooit het niveau waarop lezen automatisch gaat. Een groot aantal van hen heeft niet alleen een probleem met lezen en spellen, maar ook met het uit het hoofd leren van losse feiten, zoals tafels, telefoonnummers, namen van mensen en plaatsnamen.

Goochelen met klanken

Gezondheidszorgpsycholoog Thalita Boumans van de Stichting Taalhulp legt uit dat dyslexie vooral een probleem is met de fonologische verwerking. 'Dat is het hele gegoochel met spraakklanken. Bijvoorbeeld de vaardigheid om bij het lezen losse klanken samen te voegen tot een woord: b-oo-t is 'boot'. Of juist om woorden in losse klanken op te splitsen bij het spellen, bijvoorbeeld 'straat' in s-t-r-aa-t. En ook het geheugen voor woorden en zinnen.'

Volgens Boumans zijn juist deze vaardigheden heel belangrijk voor het lezen en spellen. 'Bij een slechtere lezer verlopen de fonologische processen trager en met fouten. Hij koppelt bijvoorbeeld verkeerde klanken aan letters en maakt van 'deuk' 'duik' of verandert de klankvolgorde, zodat 'kaart' 'kraat' wordt. Een goede lezer is flexibel en wendbaar in de verwerking van spraakklanken. Het maakt hem niet uit of er bestaande woorden staan of onzinwoorden. Mensen met een zwakkere fonologische verwerking gaan vaak de mist in bij onzinwoorden, omdat ze niet zo wendbaar zijn in hun spraakklanken. Zij verhaspelen woorden en raden wat er staat omdat dat minder moeite kost dan het woord

echt te lezen.'

Zestien jaar geleden richtte Thalita Boumans met twee collega's de Stichting Taalhulp op en ontwikkelde een eigen methode voor lees- en spellingsproblemen, de Fonologische en Leerpsychologische methode. Ze is nu druk bezig met de schoolversie ervan. Uit alles in haar werkkamer blijkt dat zij leeft voor haar methode: aan de muur hangen overal schema's van klanken en taalregels en links en rechts liggen mappen met afbeeldingen die zij heeft gemaakt voor de schoolversie. 'Ik wilde een taalmethode zonder taal,' vertelt ze. 'Ik had altijd al de neiging om alles in plaatjes en schema's uit te drukken en zocht naar een logisch systeem. Dyslectische kinderen hebben een probleem met de verwerking van taalklanken. Dat wilde ik aanpakken via hun sterke kant: hun visueel-analytische en ruimtelijke vaardigheden. Ik wilde taal beeldend maken.' Volgens Boumans hebben dyslectici vaak een grote ruimtelijke begaafdheid. Zij hebben de neiging om objecten van verschillende kanten te bekijken. Daarom blijven zij vaak ook langer dan andere kinderen bijvoorbeeld de 'b' en de 'd' met elkaar verwisselen. Boumans: 'Kinderen leren al heel jong objectconstantie: een huis op z'n kop is ook een huis en een theekopje blijft een theekopje hoe je het ook neerzet. Maar bij lezen en spellen leren ze dat letters juist een vaste richting hebben. Dyslectici hebben de neiging om ook letters van verschillende kanten te bekijken en te blijven kantelen.'

Taaldenkers

De methode van de Stichting Taalhulp is gebaseerd op klanken. Boumans: 'Klinkers zijn het belangrijkste. Iedere lettergreep heeft één klinker. Als je die pakt, kun je het woord in mootjes hakken en het lezen. Dat geldt ook voor woorden met veel lettergrepen zoals 'hottentottententententoonstelling' of

'ontwikkelingssamenwerking'.

Gekleurde blokjes en stiften bleken een goed hulpmiddel voor haar methode. Ze gaf iedere klank een eigen kleur. Zo is de korte 'a' in 'kan' groen, maar de lange 'a' in 'wagen' geel. Ook in 'gaan' hoor je een lange klank, dus worden de twee a's geel. Alle medeklinkers zijn blauw. Het

lijkt ingewikkeld, maar kinderen hebben heel snel door welke kleur bij welke klank hoort. Ze kleuren de letters in teksten die ze moeten lezen en zetten met de blokjes de verschillende kleuren van de letters van een woord achter elkaar. Zo brengen ze structuur aan in een woord en herkennen ze sneller wat er staat. Eerst

kleuren kinderen daadwerkelijk in hun leesboek, later zien ze die kleuren in hun hoofd. Boumans koppelde niet alleen kleuren aan klanken, maar ontwikkelde ook haar eigen taalregels. Volgens haar is ons taalsysteem veel eenvoudiger en logischer dan veel mensen denken. Haar methode kent acht basisregels, die onderling met elkaar samenhangen. Met de acht regels kunnen de meeste Nederlandse woorden juist worden gespeld. Alle regels gaan uit van de klanken van een woord. Ook hier maakt zij gebruik van haar gekleurde blokjes. 'Met de blokjes beeld je de structuur van de regel uit. Kinderen onthouden dit beeld, het plaatje dat de regel voorstelt. Het kind kan de regel ook wel verwoorden, maar door de blokken ziet het de regel voor zich.' Boumans wil kinderen opleiden tot 'taaldenkers'. Zij laat hen geen rijtjes uit hun hoofd leren of woordjes stampen. Dat is juist waar dyslectische kinderen zoveel moeite mee hebben. Zij kunnen haar taalregels ook gemakkelijker onthouden omdat ze het verband ertussen zien. Boumans leert kinderen dat taal een logische puzzel is van klanken en regels. 'Ik verwacht niet dat kinderen een woord onthouden, maar wél dat ze het zelf binnen een seconde in elkaar kunnen draaien. Dat ze weten: op basis van die klanken en die logica moet het woord zó geschreven worden.'

Stampvoeten

De methode van de Stichting Taalhulp blijkt voor veel dyslectici goed te werken en inmiddels is de organisatie uitgegroeid tot een netwerk met vijftien medewerkers die werken vanuit verschillende plaatsen in Nederland. Eén van hen is Carla Rienstra. Zij kwam acht jaar geleden met de methode in aanraking toen zij werkte als remedial teacher bij een mavo. 'Ik zag hoe kinderen die bij Taalhulp zaten vooruit gingen. Al die jaren probeerde ik kinderen bepaalde regeltjes aan te leren. Bij kinderen met een gewone leerachterstand werkte dat wel, maar bij dyslectische kinderen niet.' Enthousiast gaat zij verder: 'Bij deze methode hoef je niets uit je hoofd te

leren. Een kind leert de structuur van de taal te begrijpen en als ze het goed begrijpen kunnen ze het ook goed toepassen.'

Doordat scholen eerder signaleren dat er iets aan de hand is, helpt Rienstra steeds jongere kinderen. Sinds 2001 is er ook een landelijk 'protocol leesproblemen en dyslexie', waarmee stapje voor stapje steeds meer basisscholen gaan werken. Al

halverwege groep 3 weet een leerkracht meestal welke kinderen achterblijven met lezen. Als het kind na een half jaar intensieve begeleiding binnen de school zijn achterstand niet heeft ingehaald, kan dat een signaal zijn om extern hulp te gaan zoeken. Kinderen die bij de stichting Taalhulp komen, hebben vaak al heel wat leesfrustratie opgebouwd. Rienstra: 'Ze komen soms stampvoetend binnen en hebben faalangst. Wij beginnen met wat ze kunnen en maken kleine stapjes, zodat ze succeservaringen krijgen. Ze krijgen weer zelfvertrouwen en zien dat ze niet dom zijn.'

Rienstra vertelt dat kinderen gemiddeld dertig lessen van een uur per week nodig hebben om hun achterstand in te halen. 'Ze zijn klaar bij mij als ze met lezen en spellen op het niveau zitten van hun groep. Met lezen mogen ze ook nog wel een achterstand hebben. Ze hebben bij ons bepaalde technieken geoefend en moeten dan thuis vooral leeskilometers maken om hun achterstand verder in te halen.'

Vaak komen kinderen terug bij Taalhulp als ze in groep 7 of 8 zitten. Dan staan de Citotoetsen voor de deur en willen ze hun grammatica en spelling bijwerken. Een van hen is Carline (11). Ze leest inmiddels zo goed dat ze haar broertje voorleest en voordat ze gaat slapen regelmatig een boek pakt. 'Dan moet het wél een leuk boek zijn,' zegt ze. Volgens haar moeder kiest ze vooral boeken met grote letters en een verhaal dat dicht bij haar eigen leven staat. Dan kan ze het gemakkelijker begrijpen. Ze leert bij Taalhulp nu vooral om heel nauwkeurig te lezen. Haar moeder ziet dat de methode bij Carline goed werkt. Ze vindt de belasting voor haar soms wel groot. 'Het zou veel beter zijn als ze haar huiswerk voor Taalhulp op school zou kunnen doen als onderdeel van het gewone lesprogramma,' zegt ze.

En hoe gaat het nu verder in het voortgezet onderwijs? Rienstra: 'Kinderen kunnen opnieuw problemen krijgen bij het leren van de vreemde talen. En soms hebben ze ook wel een terugval. Eigenlijk moet je de regels één keer per week blijven oefenen. Ze onthouden de regels wel, maar ze moeten steeds blijven controleren of ze het wel goed hebben gedaan.' Thalita Boumans voegt daar aan toe: 'Dyslexie verdwijnt niet door onze behandeling. Kinderen gaan vaak wél een heel stuk vooruit waardoor ze goed kunnen functioneren binnen het reguliere onderwijs. De automatiseringsproblemen blijven bestaan. Dat komt vooral naar voren als kinderen meerdere taken tegelijk onder tijdsdruk moeten uitvoeren. Dyslectici zullen altijd meer moeten nadenken bij het lezen en spellen dan anderen.'

** Jette en Carline heten in werkelijkheid anders.*

Wat is dyslexie?

Volgens de Stichting Dyslexie Nederland is dyslexie een stoornis die ervoor zorgt dat het aanleren en toepassen van lezen en spellen een hardnekkig probleem oplevert.

Een kind is dyslectisch als het duidelijk slechter leest en/of spelt dan de referentiegroep, zoals de klas op school, en als er een discrepantie is met de andere activiteiten van het kind, bijvoorbeeld het logisch denken. Ook na gerichte extra instructie en oefening op school blijft het probleem met lezen en spellen bestaan. Volgens de Stichting Dyslexie Nederland heeft dyslexie verschillende oorzaken. Primair is het een leerstoornis, waardoor onder andere het lezen en spellen geen automatisme wordt. Daarnaast hebben dyslectici een probleem met de fonologische verwerking en waarschijnlijk ook met meer basale processen van informatieverwerking. Ook blijkt uit onderzoek steeds duidelijker dat dyslexie een neurologische oorzaak heeft. Er zijn aanwijzingen dat de spraak-taalgebieden in de linkerhersenhelft niet goed functioneren. Tenslotte is er de erfelijke factor: als dyslexie in de familie voorkomt, is de kans groter dat een kind ook dyslectisch is, dan wanneer dat niet het geval is.

Behandelingsmethoden

Het is moeilijk om een goed beeld te krijgen van alle dyslexiebehandelingen. omdat er in Nederland een groot aantal zelfstandig gevestigde remedial teachers, psychologen, orthopedagogen en logopedisten is met een eigen dyslexiepraktijk. Vermoedelijk behandelen juist deze kleine praktijken de meeste dyslectici.

Volgens Remco Reij van het College voor Zorgverzekeringen (CVZ) zijn er in Nederland honderden instituten die dyslexie behandelen, uiteenlopend van één- en tweemanspraktijken tot groepen met dertig professionals.

Bij de specialistische instituten werken psychologen en orthopedagogen, die vaak ook samenwerken met leerkrachten, logopedisten of remedial teachers. Zij bieden diagnostiek én behandeling aan en hebben een regionale functie. Zij hebben meestal goede contacten met basisscholen in de regio. Volgens het CVZ nemen zes particuliere instituten (zie onder) in dit segment het grootste deel van de behandelingen voor hun rekening. Hun therapieën zijn gebaseerd op de psycholinguïstische (klankgerichte) en de orthodidactische (leertaakgerichte) benadering. Op dit moment heeft ongeveer 70% van de behandelingen in specialistische particuliere instituten een psycholinguïstische basis. De verschillende varianten van deze methode sluiten aan bij de huidige wetenschappelijke inzichten over dyslexie.

- IWAL, Amsterdam (1)
- Braams & Partners, Deventer (1)
- Regionaal Instituut voor Dyslexie, Arnhem (1)
- Stichting Taalhulp, Hilversum (1)
- Molendrift, Groningen (2)
- Oppu, Huis ter Heide (2)

(1) = Psycholinguïstisch, (2) = orthodidactisch

Vergoeding van de baan

Voorlopig moeten ouders de lessen voor specialistische hulp bij dyslexie zelf blijven betalen. Begin 2003 heeft het College voor Zorgverzekeringen (CVZ) de minister van VWS advies gegeven over de vergoeding van diagnose en behandeling van dyslexie. De minister heeft dit voorstel afgewezen omdat er geen geld voor zou zijn. Oudervereniging Balans is daarna een lobby begonnen om de minister op andere gedachten te brengen.

Informatie

- Stichting Taalhulp (www.stichtingtaalhulp.nl), tel. 035-6283802
- College voor Zorgverzekeringen (www.cvz.nl), tel. 020-3475888
- Woortblind, Nederlandse vereniging voor Dyslexie (www.woortblind.nl), tel. 030-2281556